

عقلانیت مدرن غربی ثمره تداوم اندیشه معتزله است / آفات نگرش عرفی به دین

استاد حوزه علمیه با بیان اینکه اگر اندیشه معتزله تداوم داشت به عقلانیت مدرن غربی ختم می‌شد...

استاد حوزه علمیه با بیان اینکه اگر اندیشه معتزله تداوم داشت به عقلانیت مدرن غربی ختم می‌شد، گفت: خوانش‌هایی عرفی بی توجه به علم انحراف‌ها، خیانت‌ها و جنایاتی را برای بشر به همراه می‌آورد، لذا دانشمندان اسلامی، دین را از دست بشر عادی نجات دادند تا حوزه عرفی دروغین به دین نچسبد.

جوادیبه گزارش ای‌کنا، حجت‌الاسلام والمسلمین مرتضی جوادی آملی، رئیس بنیاد بین‌المللی علوم وحیانی اسراء، چهارم بهمن ماه در نشست علمی «نسبت کلام و حکمت در اندیشه سیدمرتضی» با بیان اینکه وحی فراتر از علم بشر و اصلاً مقایسه با آن نیست، گفت: وحی باید توسط کانال علوم به دست بشر برسد؛ زیرا بشر عادی دسترسی به وحی ندارد و تنها قلب پیامبران ظرف نزول وحی است و برای استفاده بشر، لازم است هر علمی به اندازه ظرفیت خود از وحی مطلب برگیرد و به مخاطبان برساند.

وی با بیان اینکه جایگاه اصلی وحی اراده تشریحی خداوند است، اضافه کرد: وحی هم در دو قالب کتاب و وحی بیانی نزول یافته است. آنچه در قالب وحی انزال می‌یابد تا در قالب علم قرار نگیرد استفاده از آن دشوار است، درست مانند باران، لذا خداوند فرمود: «أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ يَقْدَرُهَا فَاحْتَمَلَ السَّبِيلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ؛ از آسمان آبی فرو فرستاد پس رودخانه‌هایی به اندازه گنجایش خودشان روان شدند و سیل کفی بلند روی خود برداشت و از آنچه برای به دست آوردن زینتی یا کالایی در آتش می‌ریزد؛ گدازند هم نظیر آن کفی برمی‌آید خداوند حق و باطل را چنین مثل می‌ریزد؛ اما کف بیرون افتاده از میان می‌رود ولی آنچه به مردم سود می‌رساند در زمین [باقی] می‌ماند خداوند مثلها را چنین می‌ریزد» (رعد/۱۷).

حکمت؛ مجرای وحی در خدمت وحی

استاد حوزه علمیه افزود: برای مثال علم کلام سهمی از دین را می‌گیرد، حکمت هم مجرای وحی است که در خدمت وحی قرار می‌گیرد و در حد ظرفیت، وحی را در کام تشنگان دین قرار می‌دهد؛ بنابراین آنچه از وحی در دو قالب قرآن و سنت به دست ما رسیده است، از طریق علوم مختلف به بشر می‌رسد و گرنه خود وحی، حقیقتی است که با ذهن بشر عادی قابل درک نیست و این خطاب فقط شایسته پیامبر است که فرمود: «وَإِلَّا لَثَلَفْنَا الْقُرْآنَ مِنَ لُدُنِّ حَكِيمٍ عَلِيمٍ» (نمل/۶).

وی ادامه داد: سیدمرتضی معتقد است که آنچه از وحی به ما رسیده باید در قالب علم مورد استفاده قرار گیرد آن هم علم یقینی و قطعی، و اگر در مورد عدم حجیت خبر واحد هم بحث کرده، ناظر به این بحث است؛ ما نیازمند این هستیم که خط سیر سیدمرتضی را همواره مد نظر قرار دهیم، اصرار سید هم نشانگر این است که او فهمیده اگر وحی در قالب علم به بشر منتقل نشود، جان مخاطبان مؤمن و غیر مؤمن از حقیقت آن مشروب نخواهد شد.

جوادی آملی بیان کرد: اگر دانش فقه و زراعه‌ها و فقه نبودند تا فقه را از وحی به دست آورده و از ائمه (ع) به ما برسانند به دستاوردهای امروز نرسیده بودیم، زیرا در قرآن و روایات گرچه تکالیف مکلفان عمدتاً به صورت کلی بیان شده، ولی اگر در دستگاه و قالب علمی علم فقه قرار نگیرد برای جامعه مفید نخواهد بود.

افراط و تفریط‌های مخل در علوم

وی اظهار کرد: البته برخی از آیات و روایات، صبغه حکمی و عقلی، برخی صبغه کلامی و برخی صبغه فقهی دارند و ما باید به همه علوم احترام بگذاریم گرچه ممکن است در علوم هم افراط و تفریط‌هایی صورت بگیرد. افراط و تفریط در همه رشته‌ها بوده و مخل و مضر هم بوده و هست.

رئیس بنیاد بین‌المللی اسراء گفت: کسانی مانند سیدمرتضی و شیخ مفید با تأکید بر آیه شریفه «وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا» (نجم/۲۸) به میدان آمدند و زمامداری کردند و اجازه ندادند افراط و تفریط موجب انحراف و پیچیدگی شود، همان طور که در عصر ما، امامیه به ستیز اشاعره و اعتزال رفتند و خط اعتدال را در مواضع و نظراتشان نشان دادند.

وی با بیان اینکه دو رویکرد عرفی و علمی به دین بوده و در دوره ما هم مطرح است، تصریح کرد: اگر عوام از روایات، خوانش‌هایی عرفی ارائه می‌دهند ناشی از بی‌توجهی به رویکرد علمی است که انحراف‌ها، خیانت‌ها و جنایاتی را برای بشر به همراه می‌آورد؛ لذا دانشمندان اسلامی، دین را از دست بشر عادی نجات دادند تا حوزه عرفی دروغین به دین نچسبید. آفات رویکرد عرفی به دین

استاد حوزه علمیه اضافه کرد: امروز هم ما دچار این چالش هستیم و در مواردی علوم را از اندیشمندان آن علم نمی‌گیریم و هر کسی تصور می‌کند می‌تواند حدیثی را بخواند و خوانش و برداشت خود را به دین نسبت دهد. بنابراین بدون تردید اگر دانش حدیث ما را همچنان کلینی بزرگ و کبیر و عالمانی با روش او مدیریت می‌کردند، امروزه بهره بیشتری از این دانش می‌بردیم.

وی با بیان اینکه علم کلام و حکمت هر دو محترم و ارزشمند هستند و دین را از دو منظر اساسی تبیین می‌کنند، گفت: آمیختگی کلام و حکمت در عصر فعلی بسیار ارزشمند است و تنازعات و درگیری‌ها در صحنه علمی بین متکلمین و حکما را با وجود فلاسفه متکلم و کلامیون فیلسوف کاسته و خاتمه داده است.

رئیس مؤسسه اسراء افزود: امروز باید مراقب باشیم آنچه در گذشته رخ داد و رنج سنگینی بر استوانه‌های علمی و اخلاقی وارد کرد به علمای معاصر وارد نشود و ایشان را دل‌آزرده نکند. سیدمرتضی را به اعتزالی متهم کردند، ولی او ایستاد و به لحاظ علمی نشان داد که تابع جریان امامت بودند، گرچه تفکر عقلی را هم از ائمه آموخته بودند؛ لذا امروز هم فرزندان خود را به چپ و راست و غرب و شرق متهم و دل‌آزرده نکنیم.

وی بیان کرد: تصور می‌کنیم عقل و نقل در تضاد با هم قرار دارند، ولی آیت‌الله جوادی آملی سخن ارزشمندی فرموده‌اند؛ اینکه وحی جایگاه عظیم و الهی دارد که احدی جز انبیاء و اولیاء قدرت نیل به آن را ندارند و خطاناپذیر است، از طرفی نه عقل و نه نقل در برابر وحی نیستند؛ خلط عظیمی که در قرون متمادی صورت گرفته، این است که نقل و وحی را یکی دانستند که باید با بیان رشید استاد تفکیک کنیم؛ نقل همواره از عصمت برخوردار نیست، نقل، نقل از معصوم است و باید در بونه سنجش و اعتبار قرار گیرد؛ زیرا روایات زیادی داریم که معارض‌همدیگر هستند، ولی هیچ علم و دانشمند و کتابی در عرض قرآن و وحی نیست. عقل در برابر وحی نیست

جوادی آملی با بیان اینکه عقل در برابر نقل است و نه وحی، اضافه کرد: مرحوم مفید در بیان کرده است؛ یکی از موارد مورد اتفاق امامیه، آن است که عقل خالص (نه با حب و بغض و ظن و گمان و وهم) هماهنگ با نقل خالص است. سیدمرتضی هم بها و هزینه سنگینی داد تا از ظن و گمان‌ها بگریزد تا علم را برای جامعه دینی به ارمغان آورد.

وی با بیان اینکه دین را باید در قالب علمی بپذیریم، افزود: آیا باید کلام را به سمت عقلانیت جلو برد یا نقلی و نصی؟ خطی که سیدمرتضی و شیخ مفید برای این دانش ترسیم کردند هم از افراط عقل‌گرایی اعتزالی و هم از تفریط نص‌گرایی اشاعره خود را نجات دادند و عقلانیت توأم با سمع و نقل را پذیرفتند. دین می‌گوید که اگر مرا می‌خواهی بیایی باید در طرف عقل قرار دهی نه اینکه صرفاً تقلیدی چیزی را بپذیری.

رئیس مؤسسه اسراء افزود: امروز باید عقلانیت و حیانی را مورد توجه قرار دهیم؛ زیرا نقل محض، ظاهرگرایی و خطراتی از این دست را ایجاد می‌کند و عقل مستقل هم بدون هماهنگی با سمع و نقل، جریان اعتزال و تقابل با وحی را در پی دارد و می‌تواند سر از نوعی شرک درآورد. اگر عقلانیت معتزلی تداوم داشت به جریان عقلانیت مدرن امروز در جهان اسلام مبتلا می‌شدیم که محصول آن تفکر غرب امروز است که حتی هیبت دین مسیحیت را به ورطه نابودی برده و چیزی از مسیحیت باقی نمانده است.